

68.
koncertní
sezona
2023
2024

Sólo pro bicí (a housle)

Komorně
v Besedním domě

2. abonentní koncert

Besední dům

24|1|2024

Filharmonie
Brno Philharmonic

Program

PIERRE JODLOWSKI

24 Loops, česká premiéra | 9'

MILOSLAV IŠTVAN

Psalmus niger | 8'

RAMINTA ŠERKŠNYTĚ

Idée fixe, česká premiéra | 8'

ARVO PÄRT

Fratres, úprava pro bicí nástroje | 11'

LOU HARRISON

Koncert pro housle a orchestr bicích nástrojů,

česká premiéra | 22'

Milan Paľa housle

bicisté Filharmonie Brno:

Lukáš Krejčí, Petr Hladík, Maximilian Jopp

bicisté Orchestrální akademie Filharmonie Brno:

Anežka Nováková, Martin Kučík

Adéla Spurná (j.h.) bicí nástroje

David Paša (j.h.) bicí nástroje

Jakub Kub (j.h.) bicí nástroje

dirigent **Martin Opršál** (Ištvan, Harrison)

O skladbách

Samostatný repertoár hráčů na bicí se utvářel teprve v průběhu minulého století – tomu také odpovídá program koncertu obsahující atraktivní skladby ze 20. a 21. století. Čeká nás rituálně koncipovaný kus *24 Loops*, ve kterém si francouzský skladatel Pierre Jodlowski pohrává s vrstvením jednotlivých partů pomocí looperu, dále skladba *Psalmus niger* brněnského autora Miloslava Ištvana, inspirovaná africkou hudbou, dvě minimalistická díla pobaltských tvůrců – Estonce Arvo Pärta a Litevky Raminty Šerkšnytė – a *Koncert pro housle a orchestr bicích nástrojů* Američana Lou Harrisona, unikátní, možná jediná skladba svého druhu, ve které se k bicistům Filharmonie Brno, Orchestrální akademie FB a hostů připojí se sólovými houslemi jedinečný virtuos Milan Paľa; taktovky se ujme Martin Opršál, profesor a vedoucí v tomto školním roce jubilující, čtyřicetileté katedry bicích nástrojů na Janáčkově akademii múzických umění, jehož třídou prošla či prochází většina bicistů účinkujících na dnešním koncertě.

Melodické i rytmické, zvukově jemné i ostré, rozměrem obrovské i mini-aturní... Všechna tato adjektiva lze přiřadit k nepřeborné škále perkusí, které skladatelé využívají pro instrumentaci svých kompozic. Často bývají bicisté s nástroji schováni vzadu za celým orchestrem, nezářící na svůj part čekají několik desítek (ne-li stovek) taktů, z čehož vzniká řada humorných příhod nebo přikrášlených vtipů. Dnešní sólo pro bicí však dokazuje, že tyto nástroje nejenže hrají zásadní roli v orchestrální i komorní hudbě 20. a 21. století, nýbrž jejich kombinace skýtá nepřeborné množství výrazových hudebních variant.

Skladba **24 Loops** je toho jasným dokladem. Francouzský autor **Pierre Jodlowski** (1971) dílo napsal na zčásti předepsaném, zčásti improvizčním principu. Vrstvením jednotlivých partů pomocí looperu (česky by se mohlo říct „smýčkovače“, tedy elektronického zařízení umožňujícího repetitivní přehrávání dříve předehraného

zvuku) docílil pomyslného zastavení hudby v čase: vzniklá hudba stále plyne, ale ve stejný moment je jakoby zamrzlá. Ve zhruba desetiminutové skladbě, k jejíž světové premiéře došlo v Ženevě roku 2007, je tento princip narušen scénickým prvkem, kdy se každý bicista otáčí kolem bicích a tím „transformuje“ fyzický i akustický prostor. Výsledný charakter díla může působit meditativně i hypnoticky, zajistí však poutavě.

Neméně poutavé je i jedno z vrcholných děl brněnského skladatele **Miroslava Ištvana** (1928–1990). Představitel zásadní Tvůrčí skupiny A a později i neméně důležité Cameraty Brno měl bicí nástroje ve velké oblibě, částečně pod vlivem díla Edgara Varèse. Dále tomu bylo jednak z důvodu rytmických a melodických možností rozmanité baterie perkusí, jednak díky

fascinaci hudební kulturou mimoevropských národů. Na kombinaci těchto vlivů mezi lety 1971–1972 vznikl **Psalmus niger**. Jak sám autor pronesl: „Afronegerská hudební kultura je mi blízka rytmickou rozmanitostí a barevností, hlubokým a bezprostředním vztahem k okolnímu světu a přírodě.“ Skladba je rozčleněna do dvou přibližně třiminutových vět, které mají poněkud rozdílný, kontrastní charakter daný samotnou instrumentací. Pojítkem je rytmické bubnové ostinato či marimbový a xylofonový refrén. Je pravděpodobné, že Ištvan dílo zamýšlel pro etablovaný štrasburský soubor Les Percussions de Strasbourg (o čemž svědčí mj. francouzsky psané autorské poznámky v partitūře, což je ve skladatelově díle ojedinělou záležitostí). Premiéra díla se nakonec uskutečnila takřka přesně před padesáti lety: 15. ledna 1974 v podání brněnských hráčů, většinou členů tehdejší Státní filharmonie Brno.

Termín *idée fixe* jakožto příznačný hudební motiv je obvykle spojován s kompozičními principy Hectora Berlioze. V případě současné litevské kompozitky **Raminta Šerkšnytė** (1975) se jedná nejen o uchopení podobného principu, ale také pojmenování dnes provedené skladby. **Idée fixe** autorka složila v roce 2002, současná verze

vznikla revizí o šest let později. V souladu se dříve řečeným je charakter díla reflektován v názvu samotném: v úvodu se objevuje onen příznačný, až obsedantně se opakující motiv, který od dvou marimb prochází dalšími bicími nástroji. Přitom neustále roste jeho dramaticita, až je utnut burácejícími bubny, které veškerou předcházející motivickou práci promění v takřka absolutní ticho. V průběhu celých zhruba osmi minut interpreti kladou velký důraz na rytmiku a pulsaci díla – minimalistické skladby ostatně obdobnou přísnost, chce se říci až mechaničnost provedení nezřídka nesou. Celkový výraz je tak v podstatě založen na principu echa, jež Šerkšnytė posiluje svými přesnými interpretačními poznámkami v partitūře. Dle jejího návrhu rozestavení jednotlivých hráčů a nástrojů má totiž dojít k dosažení maximálního požadovaného efektu.

Estонец **Arvo Pärt** (1935), nestor současné klasické hudby, po svém raném, darmstadtskou školou inspirovaném avantgardním období razantně proměnil svůj hudební jazyk. Oproti serialitě a hudebnímu expresionismu se vydal cestou jednoduchosti. Kromě inspirace v chorálu a minimalistických (případně redukcionistických) tvůrčích

principech se jeho dílo zejména od druhé poloviny 70. let vyznačuje diatonickým pojetím, důmyslnou prací se statičností či prodlevami a jistou éteričností celkového vyznění (sjednocení těchto principů Pärt označil jako hudební techniku *tintinnabuli*). Sám skladatel toto pojetí označil za „dobrovolný útěk do chudoby“ – jedním z prvních „úteků“ je skladba **Frates** (1977), jež je známa pro několik variant s odlišnými instrumentacemi od komorního obsazení přes orchestrální obsazení se sólovými houslemi až po provedení hudebníky zaměřujícími se na historicky poučenou interpretaci. Dnes uvedená verze pro bicí nástroje v sobě nese veškeré dříve naznačené charakteristiky a dokládá, proč je dílo jednou z nejhodněji prováděných, tedy nejvíce oblíbených autorových kompozic.

Dnešní večer uzavírá **Koncert pro housle a orchestr bicích nástrojů** amerického skladatele **Lou Harrisona** (1917–2003). Šéfdirigent brněnské filharmonie Dennis Russell Davies, který se s Harrisonem osobně znal, prozradil některé okolnosti skladatelových inspirací: „Začal se zajímat o asijskou a indonéskou hudbu a všechno

to zahrnul do svého harmonického a rytmického materiálu, který používal. Byl důvěrně obeznán s gamelanem i evropskými skladateli.“ Ačkoliv se tyto vlivy do vyznění nesporně propisují, navzdory tomu se *Koncert* drží tradičního třívětého schématu rychle–pomalu–rychle. O to překvapivější se může toto pojetí zdát, když si uvědomíme, že Harrison dílo začal psát v roce 1940, kdy byl blízkým spolupracovníkem Johna Cage a Henryho Cowella v kalifornském San Franciscu. Skladba byla dokončena až v roce 1959 a její alternativní název zní *Koncerto por la violono kun percuta orkestra*, což je fakticky překlad do esperanta, jehož byl Harrison horlivým zastáncem a čímž naznačil jistý „world music“ charakter kompozice. Mohlo by se zdát, že perkuse tentokrát zůstanou upozaděny... Opak je pravdou: někdy jsou rytmické a průrazné, jindy zase jemné a barvitě. Ačkoliv tedy orchestr bicích nástrojů poskytuje oporu sólovým houslím, je důležitým prvkem pro vytvoření výsledného hudebního výrazu, který lze bez přikráslení označit za strhující.

Jiří Čevela

O účinkujících

Milan Paľa, původem slovenský houslista žijící v Brně a jedna z nejvýraznějších postav dnešní hudební scény, je typem erudovaného a přemýšlivého interpreta, který jde vlastní cestou. Zatímco jiní hudebníci staví kariéru na několika skladbách, on studuje stále nová díla. Neuvažuje přitom v zavádějících kategoriích „velikáni“ a „kleinmeistři“ – všem skladatelům přisuzuje stejné právo na to, aby jejich hudba zněla, přistupuje k nim s pokorou a odhodláním prokázat účín jejich tvůrčích výpovědí.

Zásadní vliv na formování Paľova hudebního projevu měla spolupráce se skladateli, která vyústila ve vznik množství skladeb „šitých“ mu na míru. Jeden z největších impulsů mu dodal umělecký kontakt s významným francouzským varhaníkem a skladatelem Jeanem Guillou. Dnes je Milan Paľa vyhledávaným interpretem nových děl, který má za sebou velké množství premiér skladatelů světových (mj. Guillou, Dusapin, Tüür, Kõrvits, Sirodeau), českých a slovenských (Emmert, Iršai, Lejva, Demoč, Kmiřová ad.).

V posledních letech vystoupil na festivalech ISCM World New Music Days, Mužički Biennale Zagreb, Pražské jaro, Hudební fórum Hradec Králové či bratislavský Melos-Étos, v sálech jako Großes Festspielhaus v Salcburku, Narodowe Forum Muzyki ve Vratislavi nebo Saarländische Staatstheater. Zvláštní pozornost, kterou Milan Paľa v současnosti věnuje skladateli Pascalu Dusapinovi (provedení kompletního díla pro housle včetně obou houslových koncertů), vyústila v novou skladbu, kterou pro něj Dusapin napsal a kterou Paľa premiéroval na Festival Messiaen au Pays de la Meije 2022.

Nebývale rozsáhlá, kvantitativně a obsahově unikátní je Paľova diskografie vydávaná na značce Pavlík Records. Za jedinečné počiny lze označit nahrávky kompletní slovenské tvorby pro sólové housle (*Violin Solo in the Works of Slovak Composers I–V*), projekt *Cantūs Moraviae*, zacílený na tvorbu pro sólové housle nebo violu moravských skladatelů, a album *Milano* se skladbami napsanými pro stejnojmenné pětistrunné housle z Ateliéru Bursík, obohacené o spodní violový registr.

Milan Paľa hraje na housle Omayra z dílny Bronislava a Jana Bursíkových.

Více na www.milanpala.com

Lukáš Krejčí je absolventem JAMU v Brně. V současnosti působí jako 1. tympánista a vedoucí bicí skupiny Filharmonie Brno. Pedagogický působí na ZUŠ Vítězslavy Kaprálové v Brně. Spolupracuje nebo spolupracoval s významnými orchestry jako Slovenská filharmonie, Janáčkova filharmonie Ostrava, Moravská filharmonie Olomouc, Philharmonia Orchestra Mexico City a soubory DAMA DAMA (Brno), OCNH Ensemble (Ostravské centrum nové hudby), Melos Ethos Ensemble (Bratislava), Percussion Ensemble JAMU, Stuttgart Percussion Ensemble, Musica Figuralis (Olomouc), Czech Ensemble Baroque, Societas Incognitorum (Brno), Tango Quartetto Re Campo (Brno), Plachý host (Brno) nebo Už jsme doma (Praha). Byl hostem řady mezinárodně uznávaných festivalů (Mezinárodní hudební festival Leoše Janáčka, Pražské jaro, Janáčkovy Hukvaldy, Moravský podzim, Smetanova Litomyšl, Expozice nové hudby, Maraton nové hudby, Varšavská jeseň, Festival A. Moyzesa a další) a koncertoval v mnoha zemích Evropy, Asie a Ameriky.

Petr Hladík vystudoval konzervatoř v Ostravě a JAMU v Brně. Je stálým členem Filharmonie Brno (od roku 1999) a souboru Tomáš Kočko & orchestr, který byl nominován na cenu Akademie populární hudby Anděl 2003 v kategorii World Music. Jako host vystupuje se souborem Tubabu (africké rytmy). Se skupinou K+K BAND natočil CD Šoulet (2000). Je členem Brno Contemporary Orchestra a spolupracuje s operou Národního divadla Brno nebo Ensemble Opera Diversa.

Maximilian Jopp vystudoval Vysokou školu hudebních a dramatických umění ve Stuttgartu (Staatliche Hochschule für Musik und Darstellende Kunst Stuttgart). Jako host vystoupil například s Württembergským komorním orchestrem Heilbronn, Stuttgartskými filharmoniky i symfoniky, Stuttgartským komorním orchestrem, Bádenskou filharmonii v Pforzheimu nebo s Bavorskou filharmonii na festivalu Carla Orffa v klášteře Andechs. Pod hlavičkou Bavorské filharmonie se také účastnil workshopu bicích nástrojů s názvem Osterakademie la Villa. Ve Filharmonii Brno působí od roku 2015.

Anežka Nováková absolvovala brněnskou konzervatoř, bakalářský program katedry jazzu na JAMU a v současné době je posluchačkou katedry bicích nástrojů tamtéž. Má za sebou několik sólových vystoupení např. s Janáčkovou filharmonii Ostrava a Janáčkovým akademickým orchestrem. Je členkou operního orchestru Národního divadla Brno a pravidelně spolupracuje i s dalšími profesionálními ansámblly jako Brno Contemporary Orchestra, Ostrava New Orchestra, Ensemble Spectrum, Moravia Brass Band nebo SOSR.

Martin Kučik začal studovat hru na bicí nástroje v Olomouci na ZUŠ Žerotín u Ladislava Bilana, pod jehož vedením později absolvoval Konzervatoř Evangelické akademie. Během svého studia konzervatoře často vypomáhal v Moravské filharmonii Olomouc. V únoru roku 2023 získal cenu vítěze soutěže Yamaha Europe Music Foundation. V současné době je členem Orchestrální akademie Filharmonie Brno a posluchačem bakalářského studia na JAMU.

Jakub Kub vystudoval konzervatoř v Českých Budějovicích. Nyní studuje na Janáčkově akademii múzických umění v Brně. Kromě vzdělávací činnosti působí jako pedagog na ZUŠ Veveří od roku 2022 a hraje v irské folkové kapele Fookin' Guns. Dříve také působil v kapele Eltervil. Občasně vypomáhá orchestrům jako jsou Filharmonie Brno, Moravia Brass Band, Symfonický orchestr Slovenského rozhlasu a další. Kromě hry na bicí nástroje se věnuje i skladbě a inovativní hře na bodhrán (irský buben).

Adéla Spurná studuje na hudební fakultě JAMU obor hra na bicí nástroje, kde je aktuálně ve třetím ročníku bakalářského studia. Od října minulého roku působí na ZUŠ A. Muchy v Ivančicích, kde učí hru na bicí nástroje. Měla možnost vystoupit s Ensemble Spectrum a také je součástí akademického uskupení Percussion Ensemble JAMU.

David Paša studoval bicí nástroje na brněnské konzervatoři ve třídě Ctibora Bártka. Během studia začal pravidelně účinkovat v Národním divadle Brno a paralelně se stal i členem Orchestrální akademie Filharmonie Brno. Pátým rokem je pedagogem na ZUŠ Vítězslavy Kaprálové. V roce 2023 se stal tympánistou NdB a nyní je v absolventském ročníku bakalářského studia na JAMU, kde studuje ve třídě Martina Opršála. Pravidelně se účastní konkurzů, díky kterým získává příležitosti vystupovat sólově s českými orchestry. V minulé sezoně tak uvedl v české premiéře koncert pro bicí nástroje a orchestr *Incantations* Einojuhanio Rautavaary s Moravskou filharmonií Olomouc a také s Janáčkovou filharmonií Ostrava. Na jaře 2024 koncert znovu uvede společně s Filharmonií Bohuslava Martinů ve Zlíně. Za nahrávku z koncertu s JFO získal první cenu na Mezinárodní soutěži Fanny Mendelssohn. Na podzim 2023 vystoupil sólově na Moravském podzimu s koncertem Avnera Dormana *Frozen in Time*.

Hudební prioritou **Martina Opršála** je hra na marimbu. Cílevědomě uvádí na svých sólových koncertech v českých nebo světových premiérách skladby napsané pro tento nástroj. Vede semináře o interpretaci soudobé hudby pro marimbu a je zván do porot interpretačních soutěží. Je vyhledávaným interpretem soudobé komorní hudby. Spolupracuje také na multižánrových projektech; mimo jiné se podílel na dvou CD Ivy Bittové či na nahrávce symfonie *Stories of the Danube* jazzové legendy Joe Zawinula. Účinkoval sólově či v ansámblech na řadě koncertů a hudebních festivalů v zemích střední a západní Evropy, v Japonsku a Koreji. Natočil a vydal CD *Reverberations* se sólovou a komorní hudbou pro marimbu. Byl jedním ze zakládajících členů Středoevropského souboru bicích nástrojů DAMA DAMA a zvítězil s ním v mezinárodní soutěži bicích orchestrů v Nizozemsku.

Studoval na Janáčkově akademii múzických umění, kde nyní působí pedagogicky jako profesor v oboru melodických bicích nástrojů a komorní hry a je vedoucím katedry bicích nástrojů.

Summary

Solo for percussion (and violin)

Members of the Filharmonie percussion section are usually “hidden” at the back, behind the rest of the orchestra. This chamber concert provides an opportunity for them to move closer to their audience and make their performances and their assembly of instruments, audio-visually rich and compelling, more visible.

Percussionists only obtained their own repertoire over the past century, and this fact informs this concert programme featuring attractive 20th and 21st century pieces. In store for us are the ritualistic 24 *Loo-p-s*, in which the French composer Pierre Jodlowski (born 1971) plays with a looper to layer the parts, *Psalmus niger* by the Brno composer Miloslav Ištvan (1928–1990), inspired by African music, and two minimalist works by Baltic artists, the Estonian Arvo Pärt (born 1935) and the Lithuanian Raminta Šerkšnytė (born 1975). Also on the programme, the *Concerto for Violin with Percussion Orchestra* by the American Lou Harrison (1917–2003) is remarkable – perhaps unique – for combining the percussionists of Filharmonie Brno, guests and FB Orchestral Academy with the peerless virtuoso on the solo violin, Milan Paľa; it will be conducted by Martin Opršál, a professor and head of the Janáček Academy of Performing Arts Percussion Department, which celebrates its 40th anniversary this academic year.

Most of the percussionists performing at tonight’s concert are, or will be, graduates of Opršál’s class; he will also conduct Ištvan’s *Psalmus niger*, which had its world premiere almost half a century to the day (on 15 January 1974) by Brno percussion players – most of them Filharmonie members – at the same place we will hear it tonight, Besední dům.

Ištvan’s *Psalmus niger*

Miloslav Ištvan was meticulous about his use of percussion in his works. It is said that at times he would visit Filharmonie Brno’s rehearsal room to check for himself what could be done on these instruments. In 1971–1972, he wrote *Psalmus niger* for six percussionists. “I’ve let myself be influenced by the world of African music,” noted the composer. “African-Negro musical culture is close to me, with its rhythmic variety and colour and its deep and immediate relationship with the surrounding world and nature. It’s far from primitive, as has until recently been claimed in our country. It’s just different.” The two-movement work was probably created with the hope that it would be presented by the celebrated ensemble Les Percussions de Strasbourg. This never happened. The premiere was on 15 January 1974 in Brno, with local players, most of them members of Filharmonie: Vlastimil Cupák, Pavel Košťátko, Antonín Marek, Jan Novák, Antonín Paseka and František Vlk.

Pärt’s “ancient music for the third millennium”

After his early, avant-garde period, Arvo Pärt was silent for a few years before his comeback with a transformed creative style based on simplicity, diatonicism, stasis and inspiration from mediaeval music. Pärt

called his new idiom *tintinnabuli* (from the Latin word *tintinnabulum*, meaning a little bell) and described it as an “escape to voluntary poverty”. The piece *Fratres* (1977) is among the first written in this new style and also among the composer’s most famous; testifying to its popularity are the countless arrangements, authored or authorised by Pärt.

Lou Harrison and his violin concerto

“Lou was an extremely important figure historically,” says Dennis Russell Davies about his friend and artistic collaborator, Lou Harrison. “He studied with Arnold Schoenberg, who greatly admired and respected him, and tried to tell him he shouldn’t write twelve-tone music – it wasn’t for him. But Lou did write twelve-tone music because, well, he did it beautifully and he simply liked to do it. In his late twenties, he moved to New York and worked with Charles Ives, helping him with editions of his music and later becoming chairman of the Ives estate. He moved back to California and began developing his interest in Indonesian and, more broadly, Asian music, and that all became part of his harmonic and rhythmic inspiration. He was very close to the gamelan, and very close to European composers.” All of this is reflected in Harrison’s 1959 violin concerto, unique in its use of instruments and a riveting listening experience.

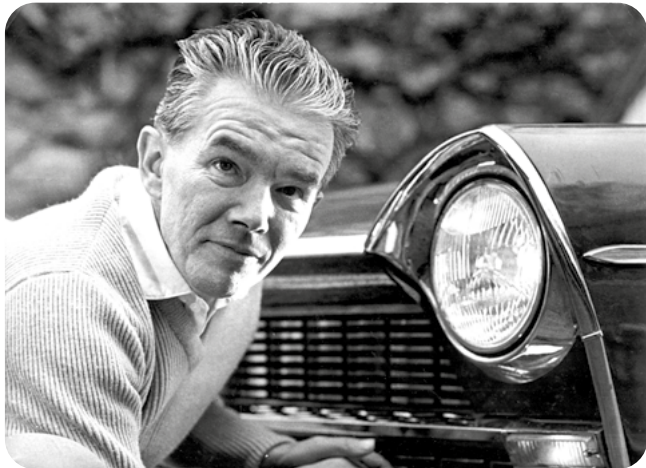
Vítězslav Mikeš,

translated by Štěpán Kaňa

Zveme vás na

15 a 16|2|2024, Janáčkovovo divadlo, 19:00 V OČEKÁVÁNÍ JARA A MÍRU

Nenechte si ujít mimořádný koncert *V očekávání jara a míru*, na kterém zazní dvě velkolepá díla dvou exilových autorů: „božského rošťáka“ Jana Nováka a Antonína Rejchy. Můžete se těšit na českou premiéru Novákovy *Jarní symfonie* a na Rejchův *Nový žalm*, který je velmi působivou modlitbou za mír. Obě díla zazní v podání sólistů, Českého filharmonického sboru Brno a našeho orchestru pod taktovkou šéfdirigenta Dennise Russella Daviese.

Vážené posluchačky, vážení posluchači,
rádi bychom vás poprosili o vyplnění krátké ankety, která nám pomůže
zkvalitnit komunikaci směrem k vám. Záleží nám na vašem názoru.

Děkujeme za čas, který anketě věnujete.
Vaše Filharmonie Brno

Prosíme posluchače, aby zaujali svá místa včas a vypnuli své mobilní telefony.

Změna programu a účinkujících vyhrazena.

Za podporu a spolupráci děkujeme

Vydala Filharmonie Brno v roce 2024 nákladem 150 výtisků

text Jiří Čvela

foto Pierre Jodlowski © Lukasz Rajchert.

Raminta Šerkšnytė © Modestas Ežerskis.

Arvo Pärt © Arvo Pärt Centre / Eric Marinitsch.

Lou Harrison (ca 1942-1947) © Harrison House;

archiv Filharmonie Brno

produkce Grafické studio Svoboda

redakční uzávěrka 19|1|2024

Filharmonie Brno, příspěvková organizace

Komenského náměstí 534/8, 602 00 Brno, ☎ +420 539 092 801

www.filharmonie-brno.cz, www.salprobrno.cz

jihomoravský kraj

Statutární město Brno finančně podporuje Filharmonii Brno.

Vybrané koncerty se konají za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky a Jihomoravského kraje.

filharmonie-brno.cz
salprobrno.cz

Jak se vám líbil koncert?